

Κριτική ανάγνωση της μεταρρύθμισης Γ. Αρσένη: οι διεθνείς επιρροές

Ειρήνη Αθ. Κουμπούρη

Εισαγωγικά

Τα εκπαιδευτικά συστήματα συχνά αναδιαμορφώνονται, προκειμένου να ανταποκριθούν στις μεταβαλλόμενες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, να προσαρμοστούν σε νέα επιστημονικά δεδομένα και να εναρμονιστούν με τις ισχύουσες πολιτικές. Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο, ειδικά στην ελληνική πραγματικότητα, τόσο σε οργανωτικό όσο και σε διοικητικό επίπεδο, συνοδευόμενες από μικρότερης ή μεγαλύτερης εμβέλειας παρεμβάσεις και σπανίως από εκ βάθρων αλλαγές.

Σε μια χώρα που η εκπαίδευση «αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους», σύμφωνα με το άρθρο 16 του Συντάγματος, όπου τα Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης «τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους», ενώ «η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχεται από το Κράτος», είναι αναμενόμενο ότι κάθε εκπαιδευτική αλλαγή - μεταρρύθμιση προωθείται από την κεντρική εξουσία προς εφαρμογή. Σε κείμενα διεθνών οργανισμών που αναφέρονται στην Ελληνική εκπαίδευση, πριν ακόμα το 2000, όπως η Έκθεση του ΟΟΣΑ του 1995, γίνεται λόγος για την μακρόχρονη παράδοση της ελληνικής εκπαίδευσης, όπου το κράτος αποτελεί «τον κύριο φορέα διάδοσης των αξιών από γενιά σε γενιά, κάτι που της προσδίδει «εθνικό» ρόλο», κατ' αντιστοιχία με το ρόλο της εκπαίδευσης στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη. Όσον αφορά στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, αυτή διασφαλίζεται από το ίδιο το κράτος.

Α priori λοιπόν, το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει την εκπαιδευτική διαδικασία ως κρατική υπόθεση. Η «κρατική» διάσταση της εκπαίδευσης, μας οδηγεί στην εικασία ότι τόσο σε επίπεδο μηχανισμών όσο και σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής, προωθείται η κρατούσα πολιτική ιδεολογία, μέσα από σειρά μέτρων και μεταρρυθμίσεων που εκφράζονται με εξαγγελίες, κείμενα και ρυθμίσεις νομοθετικού περιεχομένου. Για το σκοπό αυτό το κράτος επιστρατεύει μεθόδους που ενίοτε εμπεριέχουν την πειθώ ή την προπαγάνδα, είτε υπαγορεύουν την αναγκαιότητα εισαγωγής αλλαγών, προκειμένου να εφαρμοστεί μέτρα που συμφωνούν ιδεολογικά με την εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική. Το πολιτικό σκηνικό όμως, δεν αποτελείται μόνο από την κρατούσα πολιτική εξουσία, αλλά συνδιαμορφώνεται από πολλούς παράγοντες, όπως οι ομάδες

πίεσης, οι αντίπαλοι ιδεολογικοί χώροι, οι οικονομικές συγκυρίες, οι διεθνείς οργανισμοί και η γενικότερη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, εντός και εκτός ελληνικών συνόρων. Διεθνείς οργανισμοί μεταξύ κρατών, όπως για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.), ενώ αρχικά συγκροτήθηκαν για να παρεμβαίνουν στην οικονομία, αργότερα συμπεριέλαβαν στις πολιτικές τους και την εκπαίδευση. Για παράδειγμα, ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) στον τομέα της εκπαίδευσης αφορά στην υποστήριξη και ενθάρρυνση των πολιτικών που ασκούν οι εθνικές κυβερνήσεις. Αυτού του είδους η εμπλοκή των διεθνών οργανισμών, είναι όλο και πιο έντονη, κάτω από την ομπρέλα της παγκοσμιοποίησης και της χάραξης κοινών πολιτικών και πλαισίων ανάπτυξης ανάμεσα στις χώρες-μέλη τους.

Πιο συγκεκριμένα, το στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης («ΕΚ 2020») παρείχε ευκαιρίες για την οικοδόμηση βέλτιστων πρακτικών στην εκπαιδευτική πολιτική, για τη συγκέντρωση και διάδοση γνώσεων και για την προώθηση των μεταρρυθμίσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Τον Ιούνιο του 2021, στην Παγκόσμια Διάσκεψη του Κοινοβουλευτικού Δικτύου για την Εκπαίδευση με θέμα την προστασία και την αύξηση της χρηματοδότησης για την εκπαίδευση, ως το κλειδί για την ανάκαμψη των εκπαιδευτικών συστημάτων από την πανδημία, η Ελληνίδα Υφυπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, παρέθεσε τους βασικούς άξονες της εκπαιδευτικής πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας, όπως διαμορφώθηκαν με γνώμονα τη θωράκιση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος:

- την ευέλικτη και ποικιλόμορφη εξ αποστάσεως εκπαίδευση για όλες τις βαθμίδες,
- τον εμπλουτισμό της εκπαίδευσης με ψηφιακά εργαλεία,
- τη διαρκή επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών με στόχο τη βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων και των σύγχρονων παιδαγωγικών μεθόδων, την προώθηση της ισότητας στην πρόσβαση, καθώς και
- την ψυχολογική στήριξη όλης της εκπαιδευτικής κοινότητας με στόχο την αποτελεσματική διαχείριση κρίσιμων και απρόβλεπτων καταστάσεων.

Πρόσφατα, μάλιστα, τον Σεπτέμβριο του 2022, η Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων Ν. Κεραμέως, κατά τη διάρκεια της Συνόδου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τον Μετασχηματισμό της Εκπαίδευσης, αναφέρθηκε, μεταξύ άλλων, στις αλλαγές που έχουν επέλθει σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και τη στροφή στις δεξιότητες,

μεταξύ των οποίων και οι ψηφιακές, καθώς και για τον καταλυτικό ρόλο της πανδημίας στην ψηφιοποίηση διαδικασιών.

Οι άξονες αυτοί έρχονται σε συμφωνία με τους αντίστοιχους πυλώνες που περιείχε η «Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης 2021», από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αλλά και η αντίστοιχη Έκθεση «Εκπαίδευση, κατάρτιση και νεολαία», από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου καθορίζονται κοινές εκπαιδευτικές πολιτικές, στο πλαίσιο εκπαίδευσης και κατάρτισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Είναι λοιπόν αναμενόμενο ότι οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που κάθε φορά προωθούνται, επηρεάζονται τόσο από το κοινωνικό-οικονομικό *συνκείμενο*, όσο και από τις διεθνείς πολιτικές, οι οποίες χαράσσονται βάσει των διεθνών κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων και αποτυπώνονται σε *κείμενα* με τη μορφή εκθέσεων-προτάσεων.

1. Ο όρος «μεταρρύθμιση»: σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση

Ο όρος «μεταρρύθμιση» περικλείει διαφορετικές έννοιες ανάλογα με το χρονική στιγμή κατά την οποία εξελίσσεται. Στις αρχές του 19ου αιώνα, η μεταρρύθμιση «ασχολούνταν με τη σωτηρία των αμαρτωλών». Από τα μέσα του 20ού αιώνα, όμως, η μεταρρύθμιση έλαβε τη «σύγχρονη μορφή της ως διοικητικά κρατικά σχέδια για την αναδιοργάνωση θεσμών και την αλλαγή των ατόμων στο όνομα της ελευθερίας» (Μπουζάκης, 2011).

Ο Δ. Γληνός που πρωτοστάτησε στα εκπαιδευτικά ζητήματα τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα έχει πει πως «η παιδεία γίνεται άχρηστη και βλαβερή όταν δεν προσαρμόζεται στην εξέλιξη της ζωής και ακόμη όταν δεν υποβοηθά την εξέλιξη. Και επειδή η ροή της ζωής και η αλλαγή των όρων της είναι αδιάκοπη, η μεταρρύθμιση και της παιδείας είναι φαινόμενο που πρέπει να συνοδεύει αδιάκοπα την ύπαρξή της». (Γληνός, 1924). Με βάση αυτό το νόημα η εκπαίδευση χρειάζεται διαρκείς αλλαγές και ανανέωση, γιατί οι ανάγκες της κοινωνίας συνεχώς μεταβάλλονται, τα μορφωτικά αγαθά αμφισβητούνται και οι μορφές της κοινωνικής συνείδησης και της συλλογικής αντίληψης αλλάζουν, ανάλογα με την οργάνωση της οικονομικής ζωής και τους κοινωνικούς προβληματισμούς (Βώρος, 1986).

Οι προϋποθέσεις που θα μπορούσαν να επηρεάσουν μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, σύμφωνα με τον Χ. Φράγκο, είναι η ανάγκη για αλλαγή, η ευρύτερη λαϊκή βούληση, η ύπαρξη συστηματικών παιδαγωγικών ερευνών και η έκφραση των μελλοντικών γενεών (Φράγκος, 1986).

Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις «όταν θεσμοθετούνται έχουν συνήθως πίσω τους μια μακρόχρονη ιστορία. Οι μεταρρυθμίσεις εκφράζουν μια ιστορική

στιγμή και το συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων τη στιγμή αυτή» (Ηλιού, 1984). Η θεσμοθέτησή τους έρχεται να αποτυπώσει μια γενικευμένη συνειδητοποίηση προβλημάτων και αναγκών, θεωρητικές αναζητήσεις, συγκεκριμένες μελέτες και διευκρινήσεις τεχνικών και παιδαγωγικών θεμάτων, αναμετρήσεις και συγκρούσεις κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, μια ολόκληρη σειρά κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραμέτρων. Ο Ν. Τερζής θεωρεί πως η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση προκύπτει «από την συνειδητοποίηση της ανάγκης να τροποποιηθεί η στοχοθέτηση του σχολείου, που ονομάζεται αλλιώς «σκοποί του σχολείου», προκύπτει θέμα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, μόνον όταν και οι ανθρωπολογικές αντιλήψεις που επικρατούν σε μια κοινωνία δε συμβιβάζονται πια με τους σκοπούς που επιδιώκει το σχολείο» (Τερζής, 2010).

Σύμφωνα δε με τον Γ. Πασιά, «ο βασικός σκοπός της παραγωγής εκπαιδευτικών πολιτικών είναι η εφαρμογή εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων σε διάφορους τομείς της εκπαίδευσης. Οι πολιτικές των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων συνδέονται άμεσα τόσο με τις λειτουργικές ανάγκες του κοινωνικο-πολιτικού συστήματος (οικονομικός εκσυγχρονισμός, κοινωνικός εκδημοκρατισμός, πολιτισμική αναπαραγωγή) όσο και με το πολιτικό, ιδεολογικό και θεσμικό συγκείμενο της ιστορικής περιόδου στην οποία ανήκουν και εκφράζει τις υφιστάμενες σχέσεις γνώσης – εξουσίας που καθορίζουν τον ευρύτερο κοινωνικό χώρο. Επιπρόσθετα, κάθε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση ως ανάπτυγμα στόχων και ως προσανατολισμός επιδιώξεων της πολιτικής κοινωνίας για την αντιμετώπιση της εκάστοτε θεωρούμενης ως “κρίσης” στην εκπαίδευση, αντιπροσωπεύει μια συγκεκριμένη εκπαιδευτική φιλοσοφία και πολιτική, ενώ, παράλληλα, αποτελεί φορέα οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής προόδου αλλά και μηχανισμό πολιτιστικού επικαθορισμού και ιδεολογικής αναπαραγωγής» (Πασιάς, 2016).

Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις συνδέονται στενά με διακριτούς θεσμικούς μηχανισμούς/φορείς εξουσίας και γνώσης, αναδύονται μέσα από συγκεκριμένες αιτιάσεις του ευρωπαϊκού και διεθνούς συγκειμένου και συγκροτούν -μέσω του επιστημονικού λόγου-καθορισμένα «καθεστώτα αλήθειας», τα οποία χρησιμοποιούνται - μέσω του συγκριτικού επιχειρήματος - για τη νομιμοποίηση της άσκησης των μεταρρυθμιστικών πολιτικών στο εθνικό επίπεδο (Πασιάς, 2016).

Λίγο έως πολύ, στην παραπάνω βιβλιογραφική ανασκόπηση καθίσταται σαφές ότι η μαζική και θεσμοθετημένη παροχή υποχρεωτικής εκπαίδευσης από το κράτος λειτουργεί τόσο ως μηχανισμός επιβίωσης για το ίδιο, όσο και ως πεδίο εφαρμογής των διεθνών πολιτικών και των αλλαγών που αυτές υποδεικνύουν, βάσει των εκάστοτε κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων. Αυτό ακριβώς θα αναλυθεί, αμέσως πιο κάτω, παραθέτοντας ως παράδειγμα, μια μελέτη περίπτωσης.

2. Μεταρρύθμιση Αρσένη: μια απόπειρα εισαγωγής διεθνών πολιτικών

Τα παραδείγματα εκπαιδευτικών αλλαγών στη χώρα μας αφθονούν. Μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση η οποία προκάλεσε τριγμούς στο ελληνικό πολιτικό και κοινωνικό σκηνικό, οδηγώντας σε μαθητικές καταλήψεις διαρκείας και σφοδρές αντιπαραθέσεις στη Βουλή, αλλά και μέσα από τις στήλες των εφημερίδων της εποχής, ήταν η λεγόμενη «μεταρρύθμιση Αρσένη». Ο Γεράσιμος Αρσένης ανέλαβε το Υπουργείο Παιδείας σε μια μεταβατική περίοδο, τόσο σε επίπεδο οικονομίας, όσο και σε επίπεδο κοινωνικών δομών. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90, οι αλλαγές στον τεχνολογικό τομέα ήταν ραγδαίες, ενώ «η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του πολιτισμού ήταν μια πραγματικότητα» (Μπουζάκης, 2002), γεγονός που επιβεβαιώνεται τόσο από κείμενα της UNESCO όσο και από κείμενα του ΟΟΣΑ.

Έτσι, κατά την Παγκόσμια Διάσκεψη της UNESCO το 1990, καταρτίστηκε η λεγόμενη «**Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εκπαίδευση για Όλους**», θέτοντας στόχους και πολιτικές για την παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης και την κάλυψη των μαθησιακών αναγκών, όλων των παιδιών, νέων και ενηλίκων, μέχρι το 2015, ως εξής:

- Παγκοσμιοποίηση της πρόσβασης στη γνώση και προώθηση της ισότητας.
- Επικέντρωση στη μάθηση.
- Διεύρυνση των μέσων και του περιεχομένου της βασικής εκπαίδευσης.
- Βελτίωση του περιβάλλοντος μάθησης.
- Ενίσχυση των σχέσεων σχολείου και αγοράς.
- Ανάπτυξη αντίστοιχης εκπαιδευτικής πολιτικής από τα κράτη.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι η «Εκπαίδευση για Όλους» ξεκίνησε ως ένα παγκόσμιο κίνημα, με στόχο την παροχή βασικής εκπαίδευσης σε όλα τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες. Η επίσημη έναρξή της ως μια διαδικασία τυποποίησης οριστικοποιήθηκε με την Παγκόσμια Διάσκεψη για την Εκπαίδευση για Όλους (WCEFA), την οποία συγκάλεσε η UNESCO το 1990 στο Ζομπτιέν της Ταϊλάνδης, με συνδιοργανωτές το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP-United Nations Development Program), τη UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) και την Παγκόσμια Τράπεζα (UNESCO, 1999).

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνταν και η **Λευκή Βίβλος** για την εκπαίδευση και κατάρτιση (Λευκή Βίβλος: Ευρωπαϊκή Ένωση, 1995) η οποία αναδιατυπώνει την έννοια της μάθησης και της εκπαίδευσης. Βασικό σημείο της είναι η ανάδειξη της ανάγκης σχεδιασμού στρατηγικών εκπαίδευσης και κατάρτισης που να ανταποκρίνονται στην αγορά και απασχόληση, αλλά και το ξεπέ-

ρασμα των ιδεολογικών και πολιτισμικών φραγμών που ως τότε χώριζαν την εκπαίδευση από τις επιχειρήσεις.

Ακολούθησαν κι άλλες διασκέψεις πάνω στο θέμα της αλλαγής πολιτικών για την εκπαίδευση, λόγω των ραγδαίων εξελίξεων στην τεχνολογία και των διαφορετικών εκπαιδευτικών αναγκών που προέκυψαν. Όπως χαρακτηριστικά διαβάζουμε στο κείμενο της Unesco (1996) με τίτλο «*UNESCO και μια Κοινωνία της Πληροφορίας για όλους*» (*UNESCO and an Information Society for All*), το οποίο αποτέλεσε ένα καταστατικό χάρτη πολιτικών των Ηνωμένων Εθνών για την εκπαίδευση, την επιστήμη και τον πολιτισμό, η μεσοπρόθεσμη στρατηγική της UNESCO για τα έτη 1996-2001 προέβλεπε ιδιαίτερη έμφαση στην εφαρμογή των τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας για την ανάπτυξη, τη δημοκρατία και την ειρήνη. Υπογραμμίζεται η δραματική επιτάχυνση της ανάπτυξης και χρήσης των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας κατά τη διάρκεια των ετών που ακολούθησαν, η οποία έθεσε σε κίνηση μια παγκόσμια διαδικασία της μετάβασης από τη «Βιομηχανική Κοινωνία» στην «Κοινωνία της Πληροφορίας».

Η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η έρευνα, αλλά και όλες οι πτυχές της ζωής, επηρεάζονταν όλο και περισσότερο από την τεχνολογική επανάσταση στο χώρο της Κοινωνίας της Πληροφορίας, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται νέες ευκαιρίες και προκλήσεις για όλους, γεγονός που έχει αναγνωριστεί, σε πολιτικό επίπεδο, από πολλές αναπτυσσόμενες χώρες.

Ως μια από τις πρωτοβουλίες της UNESCO, με τίτλο «Μάθηση χωρίς σύνορα», προωθείται η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ώστε να διαχέεται η γνώση ανεξάρτητα από τη χιλιομετρική απόσταση του μαθητή από την πηγή της γνώσης. Ιδιαίτερο ρόλο σε όλα αυτά, κλήθηκαν να παίξουν και οι βιβλιοθήκες, σε σχολικό ή πανεπιστημιακό επίπεδο, ώστε να διαδοθεί περισσότερο η γνώση και η εμπειρία.

Στη Συνάντηση του Διεθνούς Συμβουλευτικού Φόρουμ για την Εκπαίδευση για Όλους (UNESCO 1996 - The Amman Affirmation: Education for all: Achieving the goal), είχε ήδη δοθεί μεγάλη έμφαση στην ποιότητα της εκπαίδευσης, όπου το εκπαιδευτικό περιεχόμενο θα έπρεπε να συμβαδίζει με τις τρέχουσες ανάγκες και να δίνεται έμφαση στην εκμάθηση δεξιοτήτων και νέων γνώσεων που απαιτούνται για το μέλλον. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε και στην απουσία σύνδεσης της βασικής εκπαίδευσης με τη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση και στην αλλαγή αυτού του προτύπου με αυτό της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και της ανάπτυξης των τεχνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων. Επίσης αναδείχτηκε η ανάγκη ένταξης στην εκπαίδευση, του στοιχείου της πολυπολιτισμικότητας και της διεύρυνσής της στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Η Έκθεση του **ΟΟΣΑ** (1996), για την ελληνική εκπαίδευση, υπαγόρευε με τη σειρά της αναδιαρθρωτικές αλλαγές, με βάση το κυρίαρχο πνεύμα της παγκοσμιοποίησης και της ποιοτικής αναβάθμισης της παιδείας. Ως κύριο, πρόβαλλε το θέμα της βελτίωσης της ποιότητας της εκπαίδευσης. Ειδικότερα, για τους εκπαιδευτικούς, προτεινόταν η ενδοϋπηρεσιακή κατάρτιση και συμβουλευτική, η προσεκτική επιλογή τους –όχι βάσει επετηρίδας– και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, με σκοπό την αναβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Διαπιστώνεται, ακόμη, η επανασυγκέντρωση των διοικητικών εξουσιών σε ένα φορέα και αντισταθμιστικά προτείνεται η δραστηριοποίηση των τοπικών αρχών στη διαχείριση των σχολείων, ώστε να καθορίζονται οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες κάθε περιοχής.

Προτείνεται, επίσης, η αναδιάρθρωση των αναλυτικών προγραμμάτων με βάση και τις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες, η δημιουργία εθνικού σχεδιασμού για διαρκή επιμόρφωση, αλλά και η έμφαση στην εκπαίδευση ενηλίκων, με τη δημιουργία ενός Ανοιχτού Πανεπιστημίου.

Είναι σαφές πως τα στοιχεία αυτά από το διεθνή χώρο, δεν θα μπορούσαν να αφήσουν αμέτοχο και άπραγο τον Υπουργό Παιδείας, που μόλις είχε αναλάβει τα ηνία ενός τόσο κρίσιμου τομέα. Θα έπρεπε να χαράξει πολιτική τέτοια που να συνάδει με τις διεθνείς συγκυρίες και να οδηγήσει σε άλλο επίπεδο την ελληνική εκπαίδευση, με βασικούς στόχους:

- Την ανοιχτή παιδεία για όλους.
- Την ποιοτική αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης.
- Τη συνεχιζόμενη κατάρτιση-εκπαίδευση ενηλίκων.
- Την ουσιαστική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.
- Τη «συνέχεια» ανάμεσα στις εκπαιδευτικές βαθμίδες.
- Την διευκόλυνση του συστήματος πρόσβασης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.
- Τη σύνδεση σχολείου-αγοράς.
- Τη διάδοση των νέων τεχνολογιών.

Ως ιδέα και μόνο, επρόκειτο για ένα κρίσιμο τόλμημα, τόσο στην εκτέλεσή του όσο και στο επίπεδο αποδοχής του από την ελληνική κοινωνία, η οποία ήταν κουρασμένη από τις συνεχείς αλλαγές στο χώρο της εκπαίδευσης.

3. Η προετοιμασία του «εγχώριου» εδάφους: τα κείμενα της «μεταρρύθμισης»

Υπό το βάρος των νέων δεδομένων, η εξαγγελία μιας νέας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ήταν θέμα χρόνου. Ήδη, το υπάρχον κλίμα δεν ήταν και το ιδανι-

κότερο για ένα τέτοιο εγχείρημα. Υπήρχε μεγάλη αναταραχή, λόγω γενικευμένων κινητοποιήσεων, με οικονομικά και κλαδικά αιτήματα. Ιδιαίτερα η κατάσταση εντάθηκε όσο πλησίαζε η συζήτηση του τακτικού προϋπολογισμού στη Βουλή. Ενεργό μέρος στις κινητοποιήσεις αυτές, είχε και ο εκπαιδευτικός κόσμος (εκπαιδευτικοί – μαθητές), ως εκ τούτου το κλίμα ήταν ήδη φορτισμένο.

Παρόλα αυτά, η ανάγκη αλλαγών στην εκπαίδευση, σύμφωνα με τα διεθνή δεδομένα, ήταν επιτακτική και η μεταρρύθμιση έπρεπε να προχωρήσει. Μια πρώτη εικόνα των επερχόμενων αλλαγών, θέλησε να παρουσιάσει ο Υπουργός Παιδείας, τον Ιανουάριο του 1997, στη Σύνοδο των Πρυτάνεων, στους Δελφούς (24-26.1.1997). Επιστρατεύοντας το «**συγκριτικό εγχείρημα**» (Ματθαίου, 1997) και επικαλούμενος αριθμητικά δεδομένα, αφενός για το χαμηλό ποσοστό επιτυχίας στα ΑΕΙ και τη διαρροή Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό και αφετέρου για τη χαμηλή ποιότητα εκπαίδευσης και την έλλειψη εξειδίκευσης, ο Υπουργός Παιδείας πρότεινε και έθεσε σε διάλογο, μια σειρά μέτρων, που θα άλλαζαν και θα εκσυγχρόνιζαν τη φυσιογνωμία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, υπό το πρίσμα της διεθνοποίησης της οικονομίας και του διευρυνόμενου διεθνούς ανταγωνισμού. Οι προτάσεις του, επιγραμματικά κινήθηκαν στους παρακάτω άξονες:

- Ανοιχτή τριτοβάθμια εκπαίδευση - δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση (Ελεύθεροι Κύκλοι Σπουδών - Ανοικτό Πανεπιστήμιο - Συμβατικά Προγράμματα Σπουδών (Σ.Π.Σ.).
- Αναβάθμιση της Λυκειακής βαθμίδας - αποκατάστασή της ως αυτοτελούς βαθμίδας εκπαίδευσης.
- Σύγχρονα και ευέλικτα προγράμματα σπουδών ώστε να ανταποκρίνονται στις σημερινές και αυριανές ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας.

Μάλιστα, το χρονοδιάγραμμα μετάβασης και τελικής εφαρμογής της μεταρρύθμισης που παρέθεσε ο Υπουργός Παιδείας, είχε ως εξής:

Ιανουάριος-Απρίλιος 1997:

- Ολοκλήρωση διαλόγου με εκπαιδευτικούς, παραγωγικούς, κοινωνικούς φορείς και κόμματα.
- Κυβερνητικές αποφάσεις.

Απρίλιος-Ιούνιος 1997:

- Προετοιμασία Ιδρυμάτων για την υλοποίηση κυβερνητικών αποφάσεων.
- Νομοθετικές ρυθμίσεις.

Ιούνιος 1997:

- Γενικές εξετάσεις με αύξηση αριθμού εισακτέων.

Σεπτέμβριος 1997:

- Έναρξη λειτουργίας Ανοικτού Πανεπιστημίου.

- Έναρξη λειτουργίας Ελεύθερων Κύκλων Σπουδών (ΕΛ.ΚΥ.Σ.).

Ακαδημαϊκό Έτος 1997-1998:

- Έναρξη αναμόρφωσης λυκειακής βαθμίδας και εφαρμογής νέου Προγράμματος Σπουδών.
- Αναμόρφωση συμβατικών Προγραμμάτων Σπουδών.
- Πρώτο έτος εφαρμογής νέου συστήματος αξιολόγησης στην Α΄ Λυκείου.
- Προετοιμασία εφαρμογής στη Β΄ και Γ΄ Λυκείου.

Ακαδημαϊκό Έτος 1998-1999:

- Πρώτο έτος εφαρμογής συστήματος αξιολόγησης στη Β΄ Λυκείου.

Ακαδημαϊκό Έτος 1999-2000:

- Πρώτο Έτος εφαρμογής συστήματος αξιολόγησης στη Γ΄ Λυκείου.

Ιούνιος 2000:

- Κατάργηση εισαγωγικών εξετάσεων για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.
- Πλήρης ανάπτυξη των ΕΛ.ΚΥ.Σ.

Λόγω του ότι το Υπουργείο Παιδείας δεν διέθετε οργανωμένο μηχανισμό ενημέρωσης, οι προσπάθειες που έγιναν για πρόκληση διαλόγου και ενημέρωση πάνω στις επερχόμενες αλλαγές, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι τυχόν αντιδράσεις, ήταν μεμονωμένες. Έτσι, η επόμενη επίσημη κίνηση μετά τη Σύνοδο των Πρυτάνεων, έγινε τον Ιούλιο του 1997, οπότε και δόθηκε στη δημοσιότητα από το ΥΠΕΠΘ ένα κείμενο, εύπεπτο στη δομή του λόγου, υπό μορφή φυλλαδίου, με τίτλο «**Εκπαίδευση 2000**: Για μια παιδεία ανοιχτών οριζόντων», που θεωρήθηκε ως προανάκρουσμα της μεταρρύθμισης.

Σ' αυτό αναπτύσσονταν «τα επιχειρήματα για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που σχεδιαζόταν και αυτά δεν ήταν άλλα από τη διεθνοποίηση της οικονομίας και του πολιτισμού καθώς και την επανάσταση στη χρήση και διάδοση των πληροφοριών στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες αγοράς» (Μπαλτά, 2004). Οι άξονες της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης ήταν προσαρμοσμένοι στις κατευθύνσεις που καθορίζονταν στα επίσημα κείμενα της Unesco, του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχοντας ως βασικό στόχο τον εκσυγχρονισμό και την άρση ανισοτήτων.

Ειδικότερα, στο εισαγωγικό μέρος του φυλλαδίου, το οποίο δίνει και το ιδεολογικό του στίγμα, γίνεται σαφής αναφορά στην «παγκοσμιοποίηση της αγοράς, τις τεχνολογικές εξελίξεις, την επανάσταση στις επικοινωνίες και το πέρασμα στην κοινωνία της πληροφορίας και στην κοινωνία της γνώσης, που αποτελούν κορυφαίες προκλήσεις για τη χώρα μας και καθορίζουν το μέλλον της» (Εκπαίδευση 2000, 1997).

Σύμφωνα με τις διακηρύξεις της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, για να επιτευχθεί η λεγόμενη «Παιδεία Ανοιχτών Οριζόντων», θα πρέπει να έχει κέντρο

της τον Άνθρωπο, να είναι δημοκρατική, να παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλους, να είναι δωρεάν και δημόσια και να επιδιώκει τη συνεχή ποιοτική αναβάθμιση της παιδείας των πολιτών.

Στο φυλλάδιο, παρουσιάζονται οι αλλαγές που θα επιφέρει η μεταρρύθμιση και δίνονται απαντήσεις σε τυχόν ερωτήματα που θα προκύψουν, κατά την ανάγνωσή του από τον εκπαιδευτικό κόσμο. Ειδικότερα, αναλύεται:

- Η καθιέρωση του Ολοήμερου Σχολείου και του Ενιαίου Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών.
- Η εισαγωγή προγραμμάτων Ενισχυτικής Διδασκαλίας και δημιουργικής απασχόλησης στα σχολεία.
- Η δημιουργία του Ενιαίου Λυκείου, ως αυτοτελούς βαθμίδας.
- Η εισαγωγή του θεσμού αξιολόγησης μαθητών και εκπαιδευτικών.
- Η κατάργηση της επετηρίδας, ως μέσου πρόσληψης εκπαιδευτικών.
- Η στήριξη του Επαγγελματικού Προσανατολισμού και της Τεχνικής Εκπαίδευσης.
- Η ενίσχυση της εκπαίδευσης των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.
- Η κατάργηση των Γενικών εξετάσεων.
- Η δημιουργία Προγραμμάτων Σπουδών Επιλογής και Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας.
- Η ίδρυση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.
- Η έμφαση στην διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Όπως διαφαίνεται από το σώμα του κειμένου, η νέα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση υιοθετούσε, εν μέρει, τις ευρωπαϊκές αρχές και πολιτικές που είχαν διατυπωθεί σε σειρά κειμένων και διακηρύξεων. Σε αρκετά σημεία, όμως, υπήρχαν προβλήματα εφαρμογής λόγω εγγενών δυσκολιών, που σχετίζονταν με τη δομή του ελληνικού συστήματος διοίκησης.

Ενδεικτικά, από τις προτάσεις του ΟΟΣΑ, ενσωματώθηκαν «πέντε μέτρα που συμβάλλουν στην ποιοτική βελτίωση: την κατάργηση της επετηρίδας, την εισαγωγή περισσότερων από ένα διδακτικών βιβλίων, την παραχώρηση αυτονομίας στα πανεπιστήμια, την επανεισαγωγή της αξιολόγησης και την εισαγωγή κάποιας μορφής ευελιξίας στα αναλυτικά προγράμματα» (Περσιάνης, 2001).

Όλη αυτή η δέσμη εκπαιδευτικών μέτρων, εκφράστηκε με μια σειρά νομοθετικών κειμένων και εισηγητικών εκθέσεων, αρχικά, εκ των οποίων ο χαρακτηριστικός εκπρόσωπος ήταν ο Ν. 2525/97, ο οποίος σήκωσε στην ουσία όλο το βάρος της «μεταρρύθμισης Αρσένη».

Εν τέλει και παρόλες τις προσπάθειες του Υπουργού Παιδείας, να πεισθεί η ελληνική κοινωνία, ώστε να αλλάξει η νοοτροπία της, γεγονός που θα ευνοούσε την ευκολότερη εφαρμογή της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, αυτό δεν κατέστη δυνατόν. Αλλαγές έγιναν, όχι στο βαθμό που είχε οραματιστεί ο Γερ. Αρσένης,

ούτε ομαλά, ως αποτέλεσμα εθνικού διαλόγου. Πολλά από τα καινοτόμα μέτρα που είχε εισηγηθεί ξεκίνησαν και στη συνέχεια εκφυλίστηκαν (π.χ. Ολοήμερο σχολείο) ή δεν εφαρμόστηκαν καθόλου (αξιολόγηση). Ίσως, τελικά, η ελληνική κοινωνία της δεκαετίας του '90, δεν ήταν έτοιμη να δεχτεί τον ευρωπαϊκό «αέρα» στην εκπαίδευση, ούτε την προοπτική τέτοιων σαρωτικών αλλαγών.

Συμπεράσματα

Η εκπαίδευση στη χώρα μας, τις τελευταίες δεκαετίες αργά αλλά σταθερά, έπαψε να είναι μόνο «εθνική υπόθεση». Ξεκίνησε, όπως και σε άλλες χώρες, ως μηχανισμός αναπαραγωγής και διατήρησης των εθνικών αξιών, στην πορεία όμως ξεπεράστηκε από τις διεθνείς συγκυρίες και αγκιστρώθηκε στο άρμα των διεθνών εξελίξεων και οργανισμών. Η εκπαίδευση, μέσα από τη χάραξη εκπαιδευτικών πολιτικών και τις απόπειρες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών, αναδείχτηκε σε παγκόσμιο διακύβευμα του σύγχρονου διεθνοποιημένου πολιτικού σκηνικού, όπου οι διεθνείς οργανισμοί υπηρετώντας τη δική τους, εσωτερική φιλοσοφία, την ενέπλεξαν στους μηχανισμούς τους.

Η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική, όπως είδαμε και στη μελέτη περίπτωσης, κλήθηκε να υπηρετήσει τους αναπτυξιακούς στόχους που τέθηκαν σε διεθνές επίπεδο, από τους διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι βασίστηκαν σε πυλώνες εναρμονισμένους με τις κοινωνικο-οικονομικές συγκυρίες. Ειδικά, στις πρώτες προσπάθειες διεθνοποίησης της ελληνικής εκπαίδευσης, το έδαφος δεν ήταν επαρκώς έτοιμο, ώστε να καρποφορήσει ένα τέτοιο εγχείρημα. Η έννοια της παιδείας με «εθνικό χαρακτήρα» ήταν ισχυρή. Τις τελευταίες δεκαετίες, μειώνεται όλο και περισσότερο ο εθνικός χαρακτήρας της παρεχόμενης εκπαίδευσης και αντικαθίσταται από υπερεθνικές πολιτικές, οι οποίες έχουν κοινές συνιστώσες για τα κράτη-μέλη αυτών των Οργανισμών.

Τα τελευταία χρόνια, ειδικά, είναι εμφανής η ανάπτυξη μιας ιδιότυπης παγκόσμιας διακυβέρνησης, η οποία εναρμονίζει τις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές σε κοινές κατευθύνσεις. Ταυτόχρονα, τα κράτη-μέλη είναι τα «αντικείμενα» αλλά και οι αποδέκτες των διεθνών επιταγών. Ο βαθμός συμμόρφωσης από την πλευρά των κρατών, σε συνδυασμό με τα ενθαρρυντικά μέσα και την ήπια πίεση που ασκείται, είναι καθαρά θέμα πολιτικής βούλησης. Σε κάθε περίπτωση, η εποχή των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης, έχει παρέλθει, ανεπιστρεπτί.

Βιβλιογραφία

- Βώρος, Φ. (1986). *Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
Γληνός, Δ. (1924). *Ο σκοπός της Παιδαγωγικής Ακαδημίας*. Αθήνα.

- Γουβιάς, Δ., & Θεριανός, Κ. (2014). *Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δημαράς, Α. (2013). *Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Το «ανακοπτόμενο άλμα»: Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000* (Επιμ. Β. Βασιλού-Παπαγεωργίου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ηλιού, Μ. (1984). Προλεγόμενα. Η συγκριτική προσέγγιση στις Επιστήμες της Αγωγής. Στο *Οι Παιδαγωγικές Επιστήμες*, τόμ. 3, *Συγκριτική Παιδαγωγική* (σσ. 11-20). Αθήνα: Δίπτυχο.
- Κάτσικας, Χ., & Θεριανός, Κ. (2007). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Ματθαίου, Δ. (1997). *Συγκριτική Σπουδή της Εκπαίδευσης-Θεωρήσεις και ζητήματα*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Μπουζάκης, Σ. (2001). *Εκπαιδευτική πολιτική και συγκριτική επιχειρηματολογία στο παράδειγμα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων της γενικής και τεχνικο-επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα: Μεταρρυθμιστικά επεισόδια 1913, 1929, 1959, 1964, 1976/77, 1985 και 1997/98*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπουζάκης, Σ. (2011). *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης: Όψεις και Απόψεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πασιάς, Γ., Φλουρής, Γ., & Φωτεινός, Δ. (2016). *Παιδαγωγική και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Περσιάνης, Π. (2001). Η ελληνική μεταρρύθμιση «Εκπαίδευση 2000 - Παιδεία Ανοικτών Οριζόντων». Μια συγκριτική θεώρηση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 31, 65-80.
- Τερζής, Ν. (2010). *Εκπαιδευτική Πολιτική και Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση. Ιστορικοκοινωνιολογικό πλαίσιο και «μελέτες περίπτωσης»*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Φράγκος, Χ. (1986). *Επίκαιρα Θέματα Παιδείας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φράγκος, Χ. (1986). *Κοινωνικοί και παιδαγωγικοί προβληματισμοί*. Αθήνα: Gutenberg.
- ΥΠΕΠΘ. (1998). *Εκπαίδευση 2000. Για μια Παιδεία ανοικτών οριζόντων*. Αθήνα.

Υπερσύνδεσμοι

- Αρσένης, Γ. Δ. (24-26.1.1997). *Εισήγηση στη Σύνοδο των Πρυτάνεων - Ελληνική Εκπαίδευση 2000: Προς ένα αναβαθμισμένο Λύκειο και μια ανοικτή Τριτοβάθμια Εκπαίδευση - Προτάσεις για διάλογο*. Δελφοί. Ανάκτηση από: http://www.garsenis.gr/content/03/03c/05/24_26_1_1997.htm
- Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης*. (2021). Ανάκτηση

- από: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2021/el/greece.html#two>
- Έκθεση του ΟΟΣΑ για την εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα.* (1995). Ανάκτηση από: <http://glotta.ntua.gr/posdep/concrete/OECD/2005-oosa.htm>
- Λευκή βίβλος για την εκπαίδευση και κατάρτιση. Διδασκαλία και μάθηση. Προς την κοινωνία της γνώσης.* (1995). Ανάκτηση από: https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf/
- Μπαλτά, Σ. (2004). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην αρθρογραφία των παιδαγωγικών περιοδικών. Στο *Από το παρελθόν στο παρόν: Το παράδειγμα δύο μεταρρυθμίσεων (1917 και 1997) - Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Πατρών*. Ανάκτηση από: <http://www.elmedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/mpalta.htm>
- Παγκόσμιο φόρουμ για την εκπαίδευση.* (Πέμπτη 13 Απριλίου 2000). Στρασβούργο. Ανάκτηση από: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-5-2000-0171_EL.html?redirect
- European Union. *Εκπαίδευση, κατάρτιση και νεολαία*. Ανάκτηση από: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/education-training-and-youth_el
- The Amman Affirmation: Education for all: Achieving the goal.* (19 June 1996). Ανάκτηση από: <http://www.un-documents.net/amman-a.htm>
- UNESCO and an information society for all: a position paper.* (May 1996). Ανάκτηση από: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000108540>
- World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs.* (5-9 March 1990). Jomtien. Thailand. Ανάκτηση από: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127583>

Abstract

The educational reforms are a phenomenon of the political life of a country, that is closely linked to educational policy and the articulation of political discourse that accompanies any change.

Although educational policymaking began as a “national affair”, in recent decades it has been increasingly influenced by so-called international or supranational organizations and global socio-economic developments. While the intervention of these organizations was initially limited to economic issues, their role has now emerged as a co-shaper of national education and training policies, based on indicators and pillars that they develop, with a view to harmonizing education with economic efficiency, in the context of internationalization.

The case study of the Arsenis reform, gives us an image of how an attempt was made to transfer international policies to the Greek education system, unsuccessfully, allowing us to make a reduction as to the degree of integration of Greek education into the applicable international policies, as expressed in from the official texts of international organizations and as dictated by the socio-economic context.

Key-words: Educational Reform, educational policy, international organizations

Ειρήνη Αθ. Κουμπούρη

Δρ. Π.Τ.Δ.Ε.- Ε.Κ.Π.Α., Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Εσωτερικός Ελεγκτής Υ.ΠΑΙ.Θ.

Τηλ.: 6977154013

E-mail: ikoubour@gmail.com